

УДК 349.42

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТТЯ «ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ» ТА «ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ» СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

**А.М. СТАТІВКА, доктор юридичних наук, професор,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого¹**

У статті йдеться про співвідношення поняття «господарська діяльність» та «виробничо-господарської діяльності» сільськогосподарського підприємства. Також запропоновано авторське визначення поняття «виробничо-господарська діяльність».

Господарська діяльність, виробничо-господарська діяльність, сільськогосподарські підприємства.

Важливим та значимим для науки аграрного права є питання щодо поняття «господарська діяльність» та «виробничо-господарська діяльність» сільськогосподарських підприємств, а також проведення раціональної інтерпретації, визначення їх змісту й істотних ознак. Тому існує потреба у встановленні зв'язків єдності та диференціації зазначених категорій. У цьому контексті необхідно вирізнити співвідношення понять «господарська діяльність» та «виробничо-господарська діяльність» сільськогосподарських підприємств.

Аналіз положень як загальних, так і спеціальних законів, а також теоретичних розробок представників господарсько-правової та аграрно-правової науки свідчить про неоднозначність у підходах щодо наведених понять. Отже, **метою** даної статті є з'ясування теоретично-практичних підходів до особливостей кореляції (співвідношення) поняття «господарська діяльність» та «виробничо-господарська діяльність» сільськогосподарських підприємств.

Статтею 3 Господарського кодексу України закріплено, що під господарською діяльністю розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [1].

Податковим кодексом України визначено, що господарська діяльність особи, що пов'язана з виробництвом (виготовленням) та/або реалізацією товарів, виконання робіт, надання послуг, спрямована на отримання доходу і проводиться тільки особою самостійно та/або через свої відокремлені підрозділи, а також через будь-яку особу, що діє на користь першої особи, зокрема за договором комісії, доручення та агентськими договорами (ст. 14) [2].

Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р. зазначається, що господарська діяльність – це будь-яка діяльність, в тому числі підприємницька, пов'язана з виробництвом й обміном матеріальних та нематеріальних благ, що виступають у формі товару (ст. 1) [3].

Із Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 1 червня 2000 р. випливає, що господарська діяльність – будь-яка діяльність у тому числі підприємницька, юридичних осіб, а також фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язана з виробництвом (виготовленням) продукції, торгівлею, наданням послуг, виконанням робіт (ст. 1) [4].

Методикою визначення відносин контролю (розділ 2), затвердженої Розпорядженням Антимонопольного комітету України від 24 грудня 2002 р. № 397, зазначено, що господарська діяльність – це діяльність юридичних осіб, у тому числі органів державної влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю та/або фізичних осіб з виробництва, реалізації, придбання товарів, а також здійснення ними контролю над іншою юридичною чи фізичною особою) [5].

Отже, аналіз положень щодо визначення поняття «господарська діяльність» тільки наведених загальних і підзаконного нормативно-правового акта, яким є вищезгадана Методика, свідчить як про наявність у законодавстві декількох визначень такої діяльності, які за своїм змістом різняться, так і про широке й неоднозначне розуміння.

Господарська діяльність поряд з виробництвом, реалізацією товарів (продукції), придбанням їх, наданням послуг, виконанням робіт суб'єктами господарювання (як юридичними, так і фізичними особами), охоплює контроль з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративного управління та контролю за суб'єктами господарювання з виробництва, реалізації, придбання товарів (продукції) тощо. Тому слушним є висновок представників господарсько-правової науки, що «господарська діяльність», якщо відволікатися від даного у Господарському кодексі визначення, сама по собі має досить широке значення [6, с. 12].

Звертає увагу те, що законодавець поряд з поняттям «господарська діяльність» використовує термін «господарське забезпечення». Останній, на перший погляд, дає змогу відмежовувати господарську діяльність господарюючих суб'єктів, на відміну від яких, не господарюючі суб'єкти здійснюють тільки господарче забезпечення. Так, відповідно до ч. 3 ст. 3 Господарського кодексу України діяльність не господарюючих суб'єктів, яка спрямована на створення і підтримання необхідних матеріально-технічних умов їх функціонування, що здійснюється за участі або без участі суб'єктів господарювання, є господарчим забезпеченням діяльності не господарюючих суб'єктів. Слід зауважити, по-перше, що термін «господарче забезпечення» є досить невизначеним, має ненормативний характер. По-друге, об'єднуючою обставиною для здійснення господарсь-

кої діяльності суб'єктів господарювання й здійснення господарчого забезпечення діяльності не господарюючих суб'єктів є самостійність, і що головне, систематичність. Таким чином, господарська діяльність охоплює господарче забезпечення зазначених суб'єктів. Тут здійснення господарської діяльності не господарюючими суб'єктами дає змогу створити належні умови для надання якісних послуг, наприклад, у сфері охорони здоров'я – щодо надання медичної допомоги, в освітянській сфері – щодо отримання освіти й здійснення підготовки кадрів тощо. Виходячи з цього, недоречно використовувати термін «господарче забезпечення».

На рівні спеціальних законів, які регулюють господарську діяльність сільськогосподарських підприємств відсутнє правове поняття господарської діяльності, але при цьому закріплено положення здійснення такої діяльності.

Наприклад, спеціальним Законом України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» від 17 жовтня 1990 р. (в редакції Закону від 15 травня 1992 р.) сільськогосподарським підприємствам надано право вільного вибору напрямів... господарської діяльності (ст. 1) [7].

Законом України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 19 липня 1997 р. (в редакції від 20 листопада 2012 р.) врегульовано особливості господарської діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів [8]. Останні здійснюють обслуговування своїх членів – виробників сільськогосподарської продукції, не маючи на меті одержання прибутку і не є прибутковими організаціями. Члени кооперативу несуть відповідальність за зобов'язаннями, взятими перед кооперативом щодо їх участі у господарській діяльності кооперативу. Після виникнення зобов'язань сільськогосподарського кооперативу та відшкодування збитків сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу та відшкодування збитків за минулі періоди залишок фінансового результату господарської діяльності кооперативу розподіляється загальними зборами у вигляді відрахувань до фондів кооперативу, кооперативних виплат його членами та нарахувань на пай членам кооперативу, у тому числі асоційованими (ст. 9).

На відміну від сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів особливості господарської діяльності сільськогосподарських виробничих кооперативів полягають у проведенні господарської діяльності, основною метою якої є отримання прибутку, та реалізують свою продукцію за цінами, що встановлюються самостійно на договірних засадах з покупцем, і є суб'єктом підприємницької діяльності (ст. 13).

Таким чином, положення наведених ст.ст. 9, 13 Закону закріплюють один із видів господарської діяльності, а саме: а) некомерційна господарська діяльність сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, тобто без мети отримання прибутку; б) підприємницька, комерційна діяльність сільськогосподарських виробничих кооперативів з метою отримання прибутку.

Відповідно до положень ст. 24 Закону України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 р. [9] таке господарство самостійно визначає напрями своєї діяльності, спеціалізацію, організує виробництво сільськогосподарської продукції, її переробку та реалізацію, на власний розсуд та ризик підбирає партнерів з економічних зв'язків у всіх сферах діяльності, у тому числі іноземних.

Господарська діяльність колективних сільськогосподарських підприємств реалізується нормами Закону України «Про колективне сільськогосподарське підприємство» від 14 лютого 1992 р. [10]. Відповідно до ст. 13 таке підприємство самостійно визначає напрями сільськогосподарського виробництва, його структуру і обсяг, самостійно розпоряджається виробленою продукцією та доходами, здійснює будь-яку діяльність, що не суперечить законодавству України.

Підприємство має право кооперуватися з промисловими підприємствами та установами при переробці сільськогосподарської продукції, виготовлені промислових та інших товарів, розширені сфери соціально-культурного, комунально-побутового обслуговування сільського населення, підготовці й перепідготовці кадрів.

Необхідно зазначити, що господарська діяльність сільськогосподарських товариств з обмеженою відповідальністю врегульована нормами Господарського кодексу України і Законом України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 р. [11]. Загалом господарська діяльність усіх сільськогосподарських підприємств в тому числі товариств з обмеженою відповідальністю, врегульована правовими нормами як загальних, так і спеціальних законів, підзаконними нормативно-правовими актами, а також Статутами конкретно взятих сільськогосподарських підприємств. Останні здійснюють свою господарську діяльність як самостійно, так і на коопераційних засадах з іншими суб'єктами господарювання. Мають право вступати в договірні відносини з будь-якими державними, комунальними, приватними комерційними і громадськими некомерційними підприємствами, установами, та організаціями, з окремими громадянами, самостійно вибирати партнерів, зокрема зарубіжних, для укладення договорів [12, с. 167].

Таким чином, з огляду на викладене, змістом господарської діяльності сільськогосподарських підприємств є вільний вибір і свобода здійснення такої діяльності відповідно до вимог чинного законодавства, з наданням гарантій доступу до матеріально-технічних, фінансових, інформаційних, природних і трудових ресурсів.

В аграрно-правовій літературі звертається увага на особливості господарської діяльності в сільському господарстві. Сутність якої полягає в тому, що аграрне виробництво пов'язане з використанням землі як основного засобу виробництва, наявності спеціальних форм організації й ведення виробництва, особливого правового регулювання господарської діяльності, з урахуванням біологічного циклу в сільськогосподарській діяльності, особливостей контролю за власністю на землю та інші природні об'єкти, державного регулювання умов, в яких функціонує

аграрний сектор економіки, особливостей конкурентноспроможності сільського господарства, особливостей функціонування ринку товарної сільськогосподарської продукції, вагомого соціально-політичного й культурного значення розвитку селянства [13, с. 283].

Варто зауважити, що значний обсяг господарської діяльності у сільському господарстві здійснюється з урахуванням моніторингу ринків матеріально-технічного забезпечення й обслуговування сільськогосподарських підприємств, збуту ними товарної аграрної продукції, залучення інвестицій, упровадження науково-технічних досягнень в аграрне виробництво та ін. При цьому законодавець встановлює певні обмеження щодо здійснення такої діяльності [14, с. 87–88].

Про те, зважаючи на широке розуміння й особливості господарської діяльності сільськогосподарських підприємств, яка включає різні спектри напрямів її здійснення, представники аграрно-правової науки зауважують, що при здійсненні такої діяльності визначальною має бути діяльність щодо виробництва, переробки, реалізації сільськогосподарської продукції [15, с. 118].

На думку професора В.І. Семчика, під господарською діяльністю необхідно розуміти виробничу діяльність, в процесі якої виробляється продукція [16, с. 171].

Наведене дає змогу зробити висновок, що господарська діяльність не просто охоплює виробничу діяльність, а й визначає останню як основною і важливою діяльністю сільськогосподарських підприємств. Тому слушно зазначає О.М. Пашенко, що господарська діяльність сільськогосподарських підприємств – це діяльність суб'єктів аграрного господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт або надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Автор до сфери аграрних господарських відносин включає виробничо-господарську та інші відносини [17, с. 166].

Необхідно звернути увагу й на те, що в спеціальній літературі для характеристики економіко-правової категорії «господарська діяльність» науковцями використовує термін «виробничо-господарська діяльність». Виникає питання: що являє собою «виробничо-господарська діяльність» сільськогосподарських підприємств, тотожна вона поняттю «господарська діяльність», яке співвідношення між ними?

Свого часу питанням щодо виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств приділялась увага в правовій літературі. Існують різні підходи до визначення поняття «виробничо-господарської діяльності». Так, професори В.З. Янчук і В.С. Шелестов виробничо-господарську діяльність сільськогосподарських підприємств розглядали як врегульовані нормами аграрного права відносини, які спрямовані на виробництво продукції сільського господарства (продуктів харчування, продовольства і сировини рослинного й тваринного походження, а також на її переробку, зберігання та реалізацію з метою отримання прибутку [18, с. 246].

Т.В. Курман визначає, що виробничо-господарська діяльність аграрних товаровиробників – це врегульовані нормами аграрного права суспільні відносини спрямовані на самостійне та систематичне виробництво сільськогосподарської продукції рослинного і тваринного походження (продуктів харчування, продовольства і сировини промислового призначення), її перероблення, зберігання та реалізацію, а також виробництво інших матеріальних цінностей у підсобних виробництвах і промислах з метою одержання прибутку [19, с. 169].

М.В. Гребенюк виходить з того, що виробничо-господарська діяльність сільськогосподарських товаровиробників є сільськогосподарська діяльність, спрямована на вироблення та реалізацію сільськогосподарської продукції, а також виконання робіт і надання послуг сільськогосподарського призначення [20, с. 285].

Таким чином, в цілому, можна погодитися з авторськими підходами тільки зазначених науковців, щодо розуміння виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. Дійсно така діяльність здійснюється відповідно до приписів чинного законодавства. Основними ознаками здійснення даної діяльності є: а) виробництво товарної аграрної продукції, продуктів харчування, продовольства і сировини для промисловості тваринного й рослинного походження; б) переробка, зберігання, транспортування, реалізація аграрної продукції в переробленому або не переробленому вигляді; в) отримання прибутків тощо.

Разом із тим, необхідно звернути увагу на те, що сільськогосподарські підприємства, як юридичні особи приватного й публічного права, по-перше, наділені спеціальною право- та дієздатністю щодо використання природних ресурсів в процесі здійснення аграрного виробництва, як основних засобів його здійснення. Мова йде, по-перше, про використання земель сільськогосподарського призначення, сільськогосподарського вокористування, лісокористування, надрокористування, а також використання тваринного й рослинного світу, враховуючи ступінь економічного ризику й правові підстави такого використання. По-друге, наявності спеціалізації конкретного сільськогосподарського підприємства, яка є формою суспільного поділу праці, що має чітко виражений зональний характер і проявляється у територіальному розміщенні та поділу на окремі види виробництва.

Отже, виробничо-господарська діяльність сільськогосподарських підприємств, як юридичних осіб, наділених спеціальною право- та дієздатністю – це врегульовані нормами аграрного та інших галузей права відносини пов'язані, виходячи із спеціалізації, з виробництвом сільськогосподарської продукції, її переробкою зберіганням, та реалізацією, а також виробництвом інших матеріальних цінностей, що мають вартісний вираз з метою отримання прибутку.

Виробничо-господарська діяльність сільськогосподарських підприємств є домінуючою й основною їхньою діяльністю. Вона спрямована на реалізацію статутних цілей, завдань сільськогосподарського підприємства, наділених спеціальною правосуб'єктністю, тобто на розвиток

галузей виробництва: а) основної – тваринництво й рослинництво; б) додаткової – птахівництво, рибництво, бджільництво, садівництво овочівництво та ін.; в) допоміжної – переробка, торгівля тощо.

Здійснення виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств базується на певних принципах, а саме: вільного вибору напрямів такої діяльності та спеціалізації аграрного виробництва; вільного вибору партнерів; самостійного розпорядження власновирощеною аграрною продукцією; отримання доходів; права на об'єднання з іншими суб'єктами господарювання; самостійного планування своєї виробничо-господарської діяльності та ін.

Таким чином, викладене дає змогу зробити висновок, що господарська діяльність, яка є широкою за змістом, охоплює й виробничо-господарську діяльність, яка є частиною і різновидом господарської діяльності. Остання виокремила виробничо-господарську діяльність сільськогосподарських підприємств, де основним й домінуючим є виробництво аграрної продукції. Тому поняття «господарська діяльність» і «виробничо-господарська діяльність» сільськогосподарських підприємств співвідносяться як загальне й особливе.

Список літератури:

1. Господарський кодекс України. – К. : Атіка, 2003.
2. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
3. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квітня 1991 р. № 959-XII : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/959-12>
4. Про ліцензування : Закон України від 1 червня 2006 р. № 1775-III : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1775-14>
5. Методика визначення відносин контролю : Розпорядження комітету від 24 грудня 2002 р. № 397-р : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v397p226-02>
6. Господарський кодекс України : [наук.-практ. комент.] / Г.Л. Знаменський, В.В. Хахуліна, В.С. Щербина та ін. ; за ред. В.К. Мамутова. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 688 с.
7. Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві : Закон України від 17 жовтня 1990 р. № 400-XII : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/400-12>
8. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України від 17 липня 1997 р. № 469/97-ВР : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/469/97-вр>
9. Про фермерське господарство : Закон України від 19 червня 2003 р. 973-IV : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/973-15>
10. Про колективне сільськогосподарське підприємство : Закон України від 14 лютого 1992 р. 2114-XII : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2114-12>

11. Про господарські товариства : Закон України від 19 вересня 1991 р. 1576-XII : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>
12. Аграрне право України : підруч. / за ред. О.О. Погрібного. – К. : Істина, 2004. – 445 с.
13. Аграрное право [Текст] : учеб. для вузов / под ред. Г.Е. Быстрова, М.И. Козыря, [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Юристъ, 1998. – 531 с.
14. Аграрне право (оглядові лекції, нормативно-правові акти) : навч. посіб. / А.М. Статівка, В.Ю. Уркевич. – Х. : Юрайт, 2014. – 352 с.
15. Фермерське господарство: правові засади створення, функціонування та припинення : навч.-практ. посіб. / М.В. Шульга, В.П. Жушман, П.Ф. Кулинич, В.Ю. Юркевич ; за ред. М.В. Шульги. – Х. : ТОВ «Одіссей», 2004. – 464 с.
16. Аграрне законодавство України: проблеми ефективності / В.І. Семчик, В.М. Стретович, О.О. Погрібний та ін. [за ред. В.І. Семчика] ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К. : Наук. думка, 1998. – 239 с.
17. Аграрне право України: Підручник / За ред. О.О. Погрібного. – К.: Істина, 2004. – 445 с.
18. Аграрне право України : підруч. / В.З. Янчук [та ін.]; за ред. В.З. Янчука. – К. : Юрінком, 1996. – 560 с.
19. Аграрне право : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В.П. Жушман, В.М. Корнієнко, Г.С. Корнієнко та ін. ; за ред. В.П. Жушмана та А.М. Статівки. – Х. : Право, 2010. – 296 с.
20. Аграрне право України : підруч. / В.М. Єрмоленко, О.В. Гафурова, М.В. Гребенюк [та ін.] ; за заг. ред. В.М. Єрмоленка. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 608 с.

В статье идет речь о соотношении понятий «хозяйственная деятельность» и «производственно-хозяйственная деятельность» сельскохозяйственного предприятия. Также предоставлено авторское определение понятия «производственно-хозяйственная деятельность».

Хозяйственная деятельность, производственно-хозяйственная деятельность, сельскохозяйственные предприятия.

The article refers to the ratio between the concepts of economic activities and production and economic activity of agricultural enterprises. Also the author suggests the definition of «economic activities».

Economic activity, production and business activities of agricultural enterprises.